

Beata Bieńkowska • Piotr Kruszyński
Cezary Kulesza • Piotr Piszczek

WYKŁAD PRAWA KARNEGO PROCESOWEGO

redakcja naukowa
prof. dr. hab. Piotr Kruszyński

Temida 2

Białystok 1998

Poszczególne rozdziały napisali:

Beata Bieńkowska - II; III; IV pkt 1

Piotr Kruszyński - I, X, XIII; XIV

Cezary Kulesza - IV pkt 2, V, VI, VII, VIII, IX, XI, XII, XIII;
XV-XVIII; XXIV

Piotr Piszczek - XIX-XXIII; XXV

© Copyright by Temida 2
Białystok 1998

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopiowaniem, bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 83-86137-56-8

Opracowanie graficzne okładki
Jerzy Banasiuk

Układ typograficzny
Krzysztof Kruuszewski

Redaktor techniczny
Jerzy Banasiuk

Wydawca: **Temida 2**

Przy współpracy i wsparciu finansowym Wydziału Prawa
Uniwersytetu w Białymstoku

Druk: ORTHDRUK, Białystok, tel. 742-25-17

OSKARŻYCIEL PUBLICZNY

1. Stanowisko prawne oskarżyciela publicznego

Oskarżyciel publiczny jest organem państwa powołanym do wnoszenia i popierania oskarżenia w sprawach o przestępstwa ścigane skargą publiczną oraz te przestępstwa prywatnoskargowe, gdzie interes społeczny wymaga objęcia oskarżenia.

W literaturze przedmiotu prezentowane były różne poglądy na temat stanowiska prawnego oskarżyciela publicznego w procesie karnym. Zasadniczy spór sprowadzał się do rozstrzygnięcia kwestii, czy oskarżyciel publiczny jest w procesie karnym stroną, czy jedynie reprezentuje interesy państwa jako strony procesu. W związku z powyższym należy wyróżnić prezentowane w literaturze przedmiotu trzy podstawowe stanowiska:

- stroną w procesie jest państwo, w którego imieniu wnosi i popiera oskarżenie prokurator lub inny organ oskarżycielski;
- stroną jest sam oskarżyciel publiczny, w którego roli występuje bądź prokurator, bądź inny organ, jako wyraziciel odpowiednich interesów państwa;
- stroną nie jest ani państwo, ani oskarżyciel publiczny, gdyż ten ostatni nie jest „czystą” stroną oskarżenia, ponieważ może zaskarżyć orzeczenie także na korzyść oskarżonego (art. 425 § 4 kpk). Jest on więc specyficzną stroną procesową, gdyż jakom rzecznik praworządności nie może skupić się jedynie na popieraniu oskarżenia, lecz musi także kierować się zasadą obiektywizmu przy ocenie zasadności oskarżania.

Przy ocenie pierwszego poglądu należy wziąć pod uwagę, iż w stadium jurysdykcyjnym procesu karnego biorą udział dwa organy państwa: sąd i oskarżyciel publiczny. Przyjmując założenie, że państwo reprezentowane przez oskarżyciela publicznego jest w procesie stroną,

musi ono występować w dwóch nie dających się pogodzić rolach: strony procesowej i rozstrzygającego spór sądu. Taki pogląd byłby wewnętrznym sprzecznym (*contradictio in adiectum*).

Za stronę procesową nie można również uznać prokuratora ani innych oskarżycieli publicznych, którzy nie reprezentują w procesie własnych interesów, lecz interes państwa. Zmiana osoby oskarżyciela publicznego w toku procesu nie wywołuje żadnych skutków prawnych, szczególnie w przypadku prokuratury działającej w oparciu o zasadę jednolitości i indyferencji. Takie skutki wystąpiłyby na pewno w przypadku zmiany klasycznych stron procesowych, np. wstąpienia do procesu zastępczej bądź nowej strony procesowej. Oskarżyciela publicznego jako nie będącego stroną w sensie materialnym (to znaczy bez posiadania interesu prawnego o charakterze osobistym) można byłoby uznać za stronę w sensie formalnym, co byłoby zgodne z kontradykcyjną i skargową strukturą procesu karnego. Biorąc jednak pod uwagę jego określoną wcześniej pozycję prokuratora - podstawowego oskarżyciela publicznego - czyli rzecznika praworządności, jaką pełni nie tylko w sferze prawa karnego ale i innych dziedzin prawa, nie sposób zapomnieć o jego uprawnieniach wykraczających poza sferę oskarżania.

Dlatego też najwłaściwszym wydaje się przyjęcie stanowiska wyróżniającego się w traktowaniu oskarżyciela publicznego, a przede wszystkim prokuratora, nie jako strony procesowej w sensie formalnym (procesowym), lecz jako rzecznika interesu publicznego, korzystającego w swych działaniach z praw strony czynnej oskarżenia. Taka pozycja oskarżyciela publicznego znajduje również procesowe uzasadnienie - działając jako strona występuje on zasadniczo jako przeciwnik procesowy oskarżonego, zgodnie z wymogami skargowej i kontradykcyjnej formy procesu.

2. Organy uprawnione do pełnienia funkcji oskarżyciela publicznego

Zgodnie z art. 45 § 1 kpk zasadniczym organem państwa uprawnionym do sprawowania funkcji oskarżyciela publicznego jest prokurator. Uprawnienia oskarżyciela publicznego przysługują także innym

organom państwa w ramach upoważnienia ustawowego (art. 45 ust. 2 kpk).

Nadrzędność prokuratora jako oskarżyciela publicznego nad innymi organami państwa, mogącymi pełnić tę funkcję, wynika z następujących względów:

- prokurator posiada upoważnienie ustawowe do występowania jako oskarżyciel publiczny we wszystkich sprawach, bez względu na tryb postępowania. Uprawnienia pozostałych oskarżycieli publicznych dotyczą przede wszystkim szczególnych trybów postępowania i wynikają bądź z przepisów kpk, bądź szczególnych ustaw kompetencyjnych (np. ustawa karno-skarbowa);
- występowanie prokuratora w procesie karnym jako oskarżyciela publicznego jest regułą, zaś występowanie innych organów wyjątkiem. Jednakże w przeciwieństwie do znanej prawu cywilnemu zasady *lex specialis derogat legis generalis* wstąpienie prokuratora do procesu wypiera inne organy uprawnione do pełnienia funkcji oskarżyciela publicznego. Sytuacja taka ma miejsce w szczególności w przypadku oskarżycieli publicznych występujących w trybie uproszczonym.

Dlatego też można stwierdzić, iż prokurator jest generalnym i uniwersalnym oskarżycielem publicznym, posiadającym monopol oskarżania, nie doznającym żadnych ograniczeń i obejmującym wszelkie rodzaje sądów. *Expressis verbis* jest on określony w art. 32 ust. 1 ustawy o prokuraturze, który stanowi, iż prokurator wykonuje czynności oskarżyciela publicznego przed wszystkimi sądami.

Uprawnienia prokuratora jako oskarżyciela publicznego nie są ograniczone także przez pokrzywdzonego, występującego w procesie jako oskarżyciel prywatny, bądź oskarżyciel posiłkowy. Ma on bowiem pełne prawo do włączenia się w każdy proces karny, bez względu na to, czy sam wniósł oskarżenie, czy też uczynili to inni oskarżyciele.

Do podstawowych obowiązków prokuratora jako oskarżyciela publicznego należy wnoszenie oskarżenia i popieranie go przed sądem.

O ile wniesienie oskarżenia, bądź przyłączenie się do skargi wniesionej przez innego oskarżyciela (objęcie oskarżenia) są czynnościami jednorazowymi, o tyle popieranie oskarżenia stanowi określoną działalność, obejmującą kompleks czynności zmierzających do osiągnięcia celu procesu.

Do czynności tych w przypadku postępowania przed sądem I instancji można zaliczyć w szczególności:

- przygotowywanie się do rozprawy głównej, w szczególności przez zaznajamianie się z aktami sprawy. Jest to istotny aspekt pracy prokuratora, biorąc pod uwagę wskazane wcześniej zasady działania prokuratury, z których wynika, iż nie zawsze prokurator prowadzący bądź nadzorujący postępowanie przygotowawcze wnosi oskarżenie do sądu;
- udział w posiedzeniach sądu oraz składanie wniosków w przedmiocie wszelkich kwestii rozstrzyganych przez sąd;
- udział w rozprawie głównej i składanie na niej wszelkich wniosków oraz oświadczeń, w zależności od przebiegu rozprawy;
- wygłaszanie przemówienia końcowego.

Podobne uprawnienia służą także prokuratorowi w postępowaniu odwoławczym, jak i przy rozpatrywaniu przez sąd nadzwyczajnych środków zaskarżenia (np. kasacji przez Sąd Najwyższy). Ma on również pełne prawa strony przy wnoszeniu środków odwoławczych, (apelacji, zażalenia), bądź może uruchamiać nadzwyczajne tryby odwoławcze. Tak więc jego szczególnym uprawnieniem jest możliwość wniesienia kasacji (art. 520 kpk), bądź wniosku o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądowym (art. 542 § 1 kpk).

W roli oskarżyciela publicznego może wystąpić także asesor pełniący obowiązki prokuratora. Jednakże jego uprawnienia w procesie karnym są ograniczone:

- może występować tylko przed sądem rejonowym;
- nie może dokonywać żadnych czynności w sprawach rozpatrywanych przez Sąd Najwyższy.

W związku z powyższym jedynie na prokuratora, jako głównego oskarżyciela publicznego kpk *expressis verbis* nakłada obowiązek bra-

nia udziału w rozprawach sądowych o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 46 kpk). Wśród wyjątków od tej zasady można wymienić postępowanie uproszczone (art. 477 kpk), bądź w sprawach o wykroczenia przekazane sądowi. Wynika to, przynajmniej pośrednio, z faktu, iż w tych sprawach funkcję oskarżyciela publicznego, zamiast prokuratora, mogą pełnić inne organy.

Przepis art. 90 ustawy o prokuraturze stanowi o „występowaniu” aplikanta przed sądem w charakterze oskarżyciela publicznego. Jednakże określone w tym przepisie uprawnienia aplikanta obejmują jedynie składanie ustnych oświadczeń popierających oskarżenie. Jego wystąpienie przed sądem wymaga upoważnienia przez uprawnionego prokuratora.

Uprawnienia oskarżyciela publicznego przysługują także innym organom w ramach przyznanego im upoważnienia ustawowego (art. 45 § 2 kpk).

Uprawnienia tych organów wynikają z ustaw szczególnych, które określają zakres ich działania. Mogą one występować w procesie **zamiast lub obok prokuratora**. Wynika to z opisanej wcześniej pozycji prokuratora jako głównego oskarżyciela publicznego.

obok lub zamiast prokuratora mogą działać organy finansowe, które mogą delegować swojego przedstawiciela do wykonywania funkcji oskarżyciela publicznego w sprawach o przestępstwa skarbowe rozpatrywane przez sądy (art. 256 § 1 uks). Organ taki stanowi urząd skarbowy lub urząd celny. W przypadku, gdy prokurator nie wstąpi do procesu są one jedynym, samodzielnym oskarżycielem. Natomiast włączenie się prokuratora do takiego procesu jako głównego oskarżyciela (art. 254 uks w zw. z art. 45 § 1 kpk) nie pozbawia tych organów uprawnień oskarżycielskich;

wyłącznie zamiast prokuratora występować mogą organy występujące w charakterze oskarżyciela posiłkowego w trybie uproszczonym (art. 471 kpk), bądź postępowaniu w sprawach o wykroczenia przekazane sądowi (art. 509 § 3 kpk). W pierwszym przypadku katalog takich organów ma określić rozporządzenie wykonawcze Ministra Sprawiedliwości wydane w oparciu o art. 471 kpk, w drugim zaś upoważnienie takie mają organy mogące brać

udział w charakterze oskarżyciela publicznego przed kolegium, jeżeli złożyły wniosek o ukaranie. Jednakże w obu tych sytuacjach wstąpienie prokuratora do procesu pozbawia te organy uprawnień oskarżyciela publicznego.

Gwarancję bezstronności oskarżyciela publicznego stanowi instytucja jego wyłączenia z procesu, jeśli zajdą przyczyny określone w art. 41 § 1 pkt 1-6 bądź art. 41 kpk. O wyłączeniu oskarżyciela publicznego orzeka prokurator bezpośrednio przełożony (art. 48 § 1 kpk).